

PEDAGOGLARNING KASBIY DEFORMATSIYALARINI OLDINI OLISH VA KORREKSIYALASH YO'LLARI

Isaqova Zulhumor Ismoiljon qizi

University of Business and Science Namangan filiali

Pedagogika ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: pedagoglarning kasbiy deformatsiyalari – bu mutaxassislarning o'z ish faoliyatida yuzaga keladigan salbiy holatlarni anglatadi. Ushbu muammo, pedagogik faoliyatning tabiati va sharoitlariga bog'liq holda, murakkab omillardan kelib chiqadi. Pedagoglarning kasbiy deformatsiyalarini oldini olish va ularni korreksiya qilish masalalari dolzarb bo'lib, ta'lim tizimidagi sifatni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Izlanish natijalari, ta'lim jarayonida pozitiv o'zgarishlar amalga oshirish uchun pedagoglarning kasbiy deformatsiyalarini samarali bartaraf etishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: kasbiy deformatsiyalar, pedagogika, ta'lim jarayoni, psixologik omillar, stressni boshqarish, kasbiy faoliyat, ta'lim sifatini oshirish, professional o'sish, muvaffaqiyatli kommunikatsiya

Аннотация: под профессиональными деформациями педагогов понимаются негативные ситуации, возникающие в работе специалистов. Эта проблема возникает из-за комплекса факторов, зависящих от характера и условий педагогической деятельности. Проблемы профилактики и коррекции профессиональных деформаций педагогов актуальны и важны в повышении качества образовательной системы. Результаты исследования помогут эффективно устранить профессиональные деформации педагогов с целью внесения позитивных изменений в образовательный процесс.

Ключевые слова: профессиональные деформации, педагогика, образовательный процесс, психологические факторы, стрессоустойчивость, профессиональная деятельность, повышение качества образования, профессиональный рост, успешная коммуникация.

Abstract: professional deformations of teachers are negative situations that arise in the work of specialists. This problem arises from complex factors, depending on the nature and conditions of pedagogical activity. The issues of preventing and correcting professional deformations of teachers are relevant and are of great importance in improving the quality of the education system. The results of the study will help to effectively eliminate professional deformations of teachers in order to implement positive changes in the educational process.

Key words: professional deformations, pedagogy, educational process, psychological factors, stress management, professional activity, improving the quality of education, professional growth, successful communication

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarda ham ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'tarish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha keng ko'lamdagi o'zgarishlar samarasini ko'rsatmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-80-son 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risida"gi Farmonida "pedagog-kadrlarning bilimi va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish" kabi muhim vazifalar belgilandi. Kasbiy deformatsiya masalasi XX asrning 20-30-yillaridanoq o'rganila boshlangan. Bu borada kasbiy intilish, mehnat ishonchliligini ta'minlash, mehnat qobiliyatini oshirish muammolari, shuningdek, kasbiy faoliyatdagi noqulay sharoit bilan bog'liq vaziyatlar tadqiq etilgan ilmiy izlanishlarni ko'rish mumkin. Biroq professional deformatsiyaning profilaktik tizimini takomillashtirish masalalariga bir muncha kam e'tibor qaratilgan. Kasbiy pedagogik deformatsiyaning profilaktik tizimini takomillashtirish uchun esa birinchi navbatda professional deformatsiyaning mazmun-mohiyati va uning rivojlanishi sabablarini o'rganmoq lozim. Deformatsiya – (lotincha "deformation" – "buzilish", "o'zgarish") bu tashqi va ichki ta'sirlar natijasida tana shakli va funksiyalarining o'zgarishidir, degan ma'noni anglatadi. Kasbiy deformatsiya – bu kasbiy faoliyatda tashqi va ichki omillar ta'siri natijasida mutaxassisning kognitiv, xulq-atvor va motivatsion sohasida yuzaga keladigan salbiy o'zgarishlardir.

1930 yillarda psixotexnik S.G. Gellershteynning yozishicha, kasbiy faoliyatning mazmuni xodimlarning u yoki bu vazifani bajarishlari bilan emas, balki organizmni kasbning ma'lum jihatlariga moslashishi bilan bog'liqdir. Ishchi xodim organizmi va tashqi ta'sirlar o'rtasida to'xtovsiz o'zaro ta'sirlashuv sodir bo'ladi. Shu tufayli xodimning faqat tanasida emas, balki psixikasida ham deformatsiya kuzatiladi. Deformatsiya tushunchasi, odatda, organizmga ta'sir etuvchi va unda muhim xarakter xususiyatini hosil qiluvchi o'zgarish sifatida talqin qilinadi. Kasbiy deformatsiya dastlab inson tomonidan ishlab chiqilgan professional stereotiplarning hayotining boshqa sohalariga, shu jumladan, tarqalishi bilan bog'liq edi. Keyinchalik esa, professionaldan tashqari xulq-atvor (kasbdan tashqari xatti-harakatlar) va muloqotda ko'rina boshladi. Ko'pgina tadqiqotchilar "Inson-inson" tipidagi kasblarda kasbiy deformatsiyaning paydo bo'lishi va shakllanishini ta'kidlaydilar. Birinchi marta "professional deformatsiya" atamasi Pitirim-Sorokin tomonidan salbiy ta'sir belgisi sifatida kiritilgan. Kasbiy deformatsiyani S. G. Gellershteyn (1930), A. K. Markova (1996), E. F. Zeer (1999, 2003), S. P. Beznosov (2004), R. M. Granovskaya (2010), S. A. Drujilov (2013) kabi olimlar o'z asarlarida tasvirlab berganlar.

Kasbiy deformatsiyaning salbiy oqibatlar ko'proq: ma'muriy zavqlanish hissi - ozmi- ko'pmi muhim mavqega ega bo'lgan odam atrofdagilarga past nazar bilan qarasa; hissiy charchash - ish shunchalik ko'p singib ketganda, psixologik himoya to'sig'i tushib qolsa, odam yonib ketadi va hayotning ma'nosini ko'rmaydi; boshqaruv eroziyasi - deformatsiya natijasida rahbar samarasiz va tez jazolanadigan zolimga aylanganda; shaxsning moslashuv qobiliyatining pasayishi - inson o'z kasbida yangi narsa qidirmaganda; boshqalar bilan munosabatlarning yomonlashishi - ishdagi aloqa shakllari oddiy hayotga o'tkazilganda. Deformatsiyaning bunday oqibatlarini oldini olish uchun uning birinchi belgilarini o'z vaqtida sezish va ularni yo'q qilish kerak. Muammo psixologik xususiyatga ega bo'lganligi sababli, uning barcha sabablari o'zimizda yotadi va shuning uchun uni faqat biz o'zimiz yenga olamiz. Konkret metod va metodikalarni chuqur o'zlashtirish shaxsning kasbga doir deformatsiyasini oldini olishga yordam beradi. Bunday shaxsga doir deformatsiyalarga "kuyib ado bo'lish" sindromini kiritish mumkin. "Kuyib ado bo'lish" sindromi o'z ishida xususiy, shaxsga doir zaxiralardan foydalanuvchi turli toifalardagi mutaxassislarda uchraydi. U kasbdagi zo'riqish sababli yuzaga kelib, emotsional, jismoniy va kognitiv holsizlik bilan xarakterlidir. Bunday sindromni vujudga kelishiga: mutaxassisning shaxsiy yechilmay qolgan muammolari; hamkasblari tomonidan kam qo'llab-quvvatlangan holda ular tomonidan yuqori talablar qo'yilishi; motivatsiyasi past guruhlar bilan ishlash oqibatlari; ish samaradorligining pastligi; turg'unlik; professional bilimlarining oshkor bo'lishidan qo'rqish; ish tajribasini o'rgatish va targ'ib etishga yo'l qo'yilmasligi kabilar sababchi bo'lishi mumkin.

Kasbiy deformatsiyalarning oldini olish va ularni korrektsiyalash bo'yicha bir qator yo'llar mavjud: o'z-o'zini tahlil qilish: pedagoglar o'zlarining hissiyotlari va professional motivatsiyalarini tahlil qilib, kasbiy deformatsiyalarni aniqlashlari mumkin. O'zgarishlarga ochiq bo'lish va infiltratsiya etish tuyg'ulari muhimdir. Stressni boshqarish: stress va emotsional yuklamalarni boshqarish uchun turli xil usullar, masalan, meditasiya, sport va boshqa dam olish faoliyatlariga e'tibor berish lozim. O'zaro kommunikatsiya: pedagoglar o'rtasida ochiq va samarali muloqotni rivojlantirish kasbiy deformatsiyalarni kamaytirishga yordam beradi. Tajribalar bilan o'rtoqlashish, muammolarni birgalikda hal qilish xulq-atvorni yaxshilaydi. Samarali o'qitish metodlari: ta'lim jarayonida ijodiy va zamonaviy metodlardan foydalanish pedagogning ishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va kasbiy deformatsiyalarni kamaytiradi. Mutahassislar yordamiga murojaat qilish: psixologlar yoki pedagogik konsultantlardan yordam so'rash, kasbiy deformatsiyalar bilan bog'liq muammolarni hal qilishda foydali bo'lishi mumkin. Professional rivojlanish: ta'lim sohasida doimiy o'sish va yangi bilim olish, pedagoga o'z kasbiga bo'lgan ehtirosini tiklashga yordam beradi.

Natijada, pedagoglarning kasbiy deformatsiyalarini oldini olish va ularni korrupsiyalash uchun kompleks yondashuv zarur. Bu faqat vaqtinchalik muammolar emas, balki ta'lim sifatini ta'minlash va pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirish uchun muhimdir. Pedagoglar o'zlarini rivojlantirib, ta'lim jarayonida yangi g'oyalarni tadbqiq etish orqali o'z kasbiy o'sishlariga katta hissa qo'shadilar.

Foydalanilgan adabiyot va havolalar

1. Abdusamiyev Dilmurod Abdunabi o'g'li "O'qituvchi faoliyatida yuzaga keladigan kasbiy deformatsiyani oldini olishning pedagogic imkoniyatlari". Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss.Avtoref. – Namangan 2023
2. Mynbayeva A.K., Anarbek N., Akhmetova G.K. Diagnosis of pedagogical professional deformations: a view from Kazakhstan. International Conference on Education and Educational Psychology (ICEEPSY 2012) Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 69, 24 December 2012, Pages1289-1294.
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-qituvchi-faoliyatida-kasbiy-deformatsiyatning-sabablari-rivojlanishi-va-salbiy-oqibatlar/viewer>